

УНИКАЛЬНАЯ КНИГА

РУСЬКА ПРАВДА

*Этой книги не найдешь
в интернете*

«Руська правда» – перша відома збірка правових норм східних слов'ян: кримінального, спадкового, торгового і процесуального законодавства. Вона є головним джерелом з історії правових, соціальних і економічних стосунків Київської Русі. Відомі дві редакції «Руської правди» – Коротка, яку пов'язують з ім'ям Ярослава Мудрого, і Розширена, що співвідноситься з Володимиром Мономахом.

У цьому унікальному виданні подано обидва варіанти тексту, які було змінено та доповнено за редакцією Любові Пономаренко.

РУСЬКА ПРАВДА

I. Розширена редакція

1. Якщо уб'є чоловік чоловіка, то мстити братові за брата, або батьку, або синові, або двоюрідному братові, або синові брата; якщо ніхто «з них» за нього не мститиме, то призначити 80 гривень за убитого, якщо він княжий чоловік або князівський тіун; якщо він буде русин, або гридень, або купець, або боярський тіун, або мечник, або ізгой, або слов'янин, то призначити за нього 40 гривень.

2. По смерті Ярослава, знову зібравшись, сини його, Ізяслав, Святослав, Всеволод, і чоловіки їх, Коснячко, Перенег, Никифор відмінили помсту за убитого, замінивши її викупом грошима; а усе інше — як Ярослав судив, так і сини його встановили.

3. Про вбивство. Якщо хто уб'є княжого чоловіка в розбої, а вбивцю не шукають, то виру в 80 гривень платити верві, де лежить убитий, якщо ж проста вільна людина, то 40 гривень.

4. Якщо якась верва платитиме дику виру, нехай виплачує ту виру стільки часу, скільки платитиме, тому що вони платять без злочинця.

5. Якщо злочинець є членом їхньої верви, то в цьому випадку допомагати «общинникам»

злочинцеві, оскільки раніше він їм допомагав <виплачувати виру>; якщо ж <виплачувати> дику виру, то платити їм усім разом 40 гривень, а за злочин платити самому злочинцеві, а із спільної плати 40 гривень йому заплатити свою частину.

6. Але якщо <хто> убив відкрито, під час сварки або на бенкеті, то тепер йому так платити разом з вервою, оскільки і він вкладається у виру.

7. Якщо <хто> здійснить вбивство без причини. <Якщо хто> здійснив вбивство без всякої сварки, то люди за вбивцю не платять, але нехай видадуть його самого з дружиною і дітьми на вигнання і на розграбування.

8. Якщо хто не вкладається у дику виру, тому люди не допомагають, але він платить сам.

9. А це вирні постанови, які були при Ярославі: вирнику узяти 7 відер солоду на тиждень, а також барана або пів-туші яловичини, або 2 ногати; а в середу куна або сир, в п'ятницю стільки ж, дві курки йому на день, а хлібів 7 на тиждень, а пшона 7 убірків, а гороху 7 убірків, а солі 7 голважень; усе це — вирнику з отроком, а коней утримують чотирьох, на кожного коня давати овес: вирнику — 8 гривень, а 10 кун — перекладна <подать>, а метельнику — 12 векш, і ще ссадна гривня.

10. Про вири. Якщо вира 80 гривень, то вирнику 16 гривень і 10 кун і 12 векш, а раніше —

ссадна гривня, а за убитого — 3 гривні.

11. Про князівського отрока. Якщо за князівського отрока, або за конюха, або за кухаря, то «вира» 40 гривень.

12. А за тіуна огнищного і за конюха — 80 гривень.

13. А за тіуна князівського сільського або керуючого орними роботами — 12 гривень.

14. А за рядовича — 5 гривень. Стільки ж і за боярського «рядовича».

15. Про ремісника і ремісницю. А за ремісника і за ремісницю — 12 гривень.

16. А за смерда і холопа 5 гривень, а за раба — 6 гривень.

17. А за годувальника 12 гривень, стільки ж і за годувальницю, хоча це буде холоп або раб.

18. Про недоведене звинувачення у вбивстві. Якщо на кого буде недоведене звинувачення у вбивстві, то виставити 7 свідків, щоб вони відвели звинувачення; якщо ж «обвинувачений» варяг або який інший «іноземець», те виставити двох свідків.

19. А за останки і за мерця, якщо невідоме його ім'я і він невідомий, то верва не платить.

20. Якщо відведе звинувачення у вбивстві. А якщо хто відведе звинувачення у вбивстві, то дає отрокові гривню кун за виправдання; а хто його звинуватив без доведення, то тому дати іншу гривню, а за допомогу у відведенні звинувачення у

вбивстві 9 кун.

21. Якщо шукають свідка і не знайдуть, а позивач звинувачує у вбивстві, то розсудити їх випробуванням залізом.

22. Так само і в усіх судових справах, про крадіжки і про наклеп, якщо не буде речового доказу, а позов не менше напівгривні золота, то тоді примусово привести відповідача до випробування залізом; якщо ж менш значний позов, то до випробування водою; якщо до двох гривень або менше, то йти йому на судову клятву стосовно своїх кун.

23. Якщо хто ударить мечем. Якщо хто ударить мечем, не оголивши його, або руків'ям, то 12 гривень штрафу на користь князя за образу.

24. Якщо ж, вийнявши меч, не ударить, то гривня кун.

25. Якщо хто кого ударить батогом, або чашею, або рогом, або тильною стороною зброї, то 12 гривень.

26. Якщо хто, не стерпівши, ударить мечем того, хто завдав удару, то провини йому в цьому немає.

27. Якщо посіче руку, і відпаде рука або усохне, або нога, або око або ніс пошкодить, то піввири 20 гривень, а потерпілому за каліцтво 10 гривень.

28. Якщо пошкодить який-небудь палець — 3

гривні штрафу князеві, а потерпілому гривня кун.

29. Якщо прийде скривавлена людина. Якщо прийде на «князівський» двір людина скривавлена або побита до синяків, то не шукати йому свідків, а платити йому «винному» штраф князеві 3 гривні; якщо слідів побоїв немає, то привести йому свідка відповідно до слів його свідчення; а хто почав бійку, тому платити 60 кун, якщо навіть і прийде скривавлена людина, але він сам почав, і прийдуть свідки, то за це йому платити, хоча його ж і били.

30. Якщо «хто» ударить мечем, але не зарубає на смерть, то 3 гривні, а самому «потерпілому» гривня за рану на лікування, якщо зарубає на смерть, то платити виру.

31. Якщо людина штовхне людину до себе або від себе, або по обличчю ударить, або жердиною ударить, і представлять двох свідків, то 3 гривні штрафу князеві; якщо буде варяг або колбяг, то вивести на суд свідків сповна «теж двох» і нехай вони йдуть на судову клятву.

32. Про челядь. Якщо челядин сховається, і оголосять про нього на торгу, а впродовж 3 днів його не повернуть, то, якщо пізнають його на третій день «панові» забрати свого челядина, а тому «приховувачеві» заплатити 3 гривні штрафу князеві.

33. Якщо хто сяде на чужого коня. Якщо хто сяде на чужого коня без дозволу, то 3 гривні.

34. Якщо у кого пропаде кінь, зброя або одяг і

він оголосить про те на торгу, а після пізнає пропажу у своєму місті, то узяти йому своя наявність, а за збиток платити йому 3 гривні.

35. Якщо хто пізнає своє, що у нього пропало або було вкрадене, або кінь, або одяг, або худобина, то не говори тому «у кого пропажа виявлена»: «Це моє», але піди на звід, де воно узято, нехай зійдуться «учасники угоди і з'ясують», хто винен, на того і ляже звинувачення в крадіжці; тоді позивач візьме своє, а що пропало разом з цим, то йому винний виплатить; якщо буде конокрад, то видати його князеві на вигнання; якщо злодій, що обкрав кліть, то йому платити 3 гривні.

36. Про звід. Якщо буде «звід» у одному місті, то йти позивачеві до кінця цього зводу; якщо буде зведення по «різних» землях, то йти йому до третього зводу; а відносно наявної «краденої» речі, то третьому «відповідачеві» грошима платити за наявну річ, а з наявною річчю йти до кінця зводу, а позивач нехай чекає іншого «зі зниклого», а де виявлять останнього «за зводом», те тому платити за все і штраф князеві.

37. Про злодійство. Якщо «хто» купив що-небудь крадене на торгу, або коня, або одяг, або худобину, то нехай він виведе свідками двох вільних чоловік або збирача торгових мит; якщо ж він не знає, у кого купив, то нехай ті свідки йдуть на судову клятву в його користь, а позивачеві узяти

своє вкрадене; а що разом з цим пропало, то про те йому лише жалкувати, а відповідачеві жалкувати за своїми грошима, оскільки не знає, у кого купив крадене; якщо пізніше відповідач пізнає, у кого це купив, то нехай візьме у нього свої гроші, а тому платити «за все», що у нього «відповідача» пропало, а князеві штраф.

38. Якщо хто пізнає «свою» челядь. Якщо хто пізнає свого вкраденого челядина і поверне його, то він повинен вести його по грошових угодах до третього зводу і узяти у третього відповідача челядина замість свого, а тому дати пізаного: нехай йде до останнього зводу, тому що воно не худоба, не можна йому говорити: «Не знаю, у кого я куплений», але йти за свідченнями челядина до кінця; а коли буде виявлений істинний злодій, то знову повернути панові вкраденого челядина, а третьому відповідачеві узяти свого, і за збиток «позивачеві» тому ж злодієві платити, а князеві 12 гривень штрафу за крадіжку челядина.

39. Про звід же. А зі свого міста у чужу землю зводу немає, але також представити «відповідачеві» свідків або збирача мит, перед яким була здійснена купівля, а позивачеві узяти готівкове, а про інше, що з ним пропало, тільки жалкувати, а тому, хто купив крадене, жалкувати за своїми грошима.

40. Про злодійство. Якщо уб'ють кого-небудь у кліті або під час якого іншого злодійства, то його

можна убити як собаку; якщо протримають його до світанку, то вести на князівський двір; якщо ж уб'ють його, а люди бачили його вже пов'язаним, то платити за нього 12 гривень.

41. Якщо хто краде худобу в хліві або кліті, то якщо один «крав», то платити йому 3 гривні і 30 кун; якщо ж їх багато «крало», то усім платити по 3 гривні і по 30 кун.

42. Про злодійство ж. Якщо краде худобу в поле, або овець, або кіз, або свиней, то 60 кун; якщо злодій буде багато, то всім по 60 кун.

43. Якщо краде на току або зерно в ямі, то скільки їх крало, всім по 3 гривні і по 30 кун.

44. А у кого «що» пропало, але буде «виявлене» у наявності, нехай наявне візьме, а за «кожен» рік нехай візьме по півгривні.

45. Якщо ж наявного не буде, а це був князівський кінь, то платити за нього 3 гривні, а за інших по 2 гривні.

А ця постанова про худобу. За кобилу — 60 кун, а за вола — гривня, а за корову — 40 кун, а за трилітка — 30 кун, за однорічного — півгривні, за теля — 5 кун, за свиню — 5 кун, а за поросля — ногата, за вівцю — 5 кун, за барана — ногата, а за жеребця, якщо він не об'їджений — гривня кун, за лоша — 6 ногат, за коров'яче молоко — 6 ногат; ця постанова для смердів, якщо платять князеві штраф.

46. Якщо виявляться злодії холопами, то суд

князівський. Якщо виявляться злодії холопами, або князівськими, або боярськими, або що належать ченцям, то їх князь штрафом не карає, тому що вони невільні, але нехай удвічі платить «їх пан» позивачеві за збиток.

47. Якщо хто грошей заробить «на кому-небудь». Якщо хто заробить на іншому грошей, а той стане відмовлятися, то якщо «позивач» виставить проти нього свідків, а ті підуть на судову клятву, то нехай він візьме свої гроші; а оскільки «відповідач» не віддавав йому гроші впродовж багатьох років, то заплатити йому за збиток 3 гривні.

48. Якщо який-небудь купець дасть іншому купцеві грошей для місцевих торгових угод або для далекої торгівлі, то купцеві не треба пред'являти гроші перед свідками, свідки йому «на суді» не потрібні, але йти йому самому на судову клятву, якщо «відповідач» стане закриватися.

49. Про товар, даний на зберігання. Якщо хто кладе товар на зберігання у кого-небудь, то тут свідок не потрібний, але якщо той, хто поклав «товар на зберігання», стане необґрунтовано вимагати більшого, то йти на судову клятву тому, у кого товар лежав («і нехай скаже»: «Ти у мене поклав саме стільки, «але не більше»»), адже він його благодійник і зберігав товар його.

50. Про відсоток. Якщо хто дає гроші під

відсотки, або мед з поверненням у більшій кількості, або зерно з поверненням з надбавкою, то слід йому представити свідків: як домовлялися, так йому і отримати.

51. Про місячний відсоток. А місячний відсоток брати йому «кредиторові», якщо «домовилися» про малий «термін»; якщо ж гроші не будуть виплачені у строк, то дають йому гроші в третину, а від місячного відсотка відмовитися.

52. Якщо свідків не буде, а «борг» складе 3 гривні кун, то йти йому на судову клятву «з позовом» на свої гроші; якщо ж «борг склав» велику суму, то сказати йому так: «Сам винен, що давав у борг без свідків».

53. Статут Володимира Всеволодовича. А це ухвалив Володимир Всеволодович після смерті Святополка, скликавши свою дружину у Берестові: Ратибора, київського тисяцького, Прокопа, білгородського тисяцького, Станіслава, переяславського тисяцького, Нажира, Мирослава, Іванка Чудиновича, чоловіка Олегового, і ухвалили, що «борг» стягують з відсотка на два третій, якщо «боржник» бере гроші в третину; якщо хто візьме відсотки двічі, то тоді йому узяти сам борг; якщо він візьме відсотки тричі, то «самого» боргу йому не брати.

Якщо хто стягує по 10 кун на гривню за рік, то цього не забороняти.

54. Якщо який-небудь купець потерпить кораблетрошу. Якщо який-небудь купець, відправившись куди-небудь з чужими грошима, потерпить корабелетрошу, або нападуть на нього, або від вогню постраждає, то не творити над ним насильства, не продавати його; але якщо він стане порічно виплачувати борг, то нехай так і платить, бо ця погуба від Бога, а він не винен; якщо ж він проп'ється або проб'ється об заклад «проспорить», чи не усвідомлено пошкодить чужий товар, то нехай буде так, як захочуть ті, чий це товар: чи чекатимуть, поки він виплатить, це їх право, чи продадуть його, це їх право.

55. Про борг. Якщо хто-небудь буде багатом винен, а купець, котрий приїхав з іншого міста, або чужоземець, не знаючи того, довірить йому свій товар, а «той» стане не повертати гостю грошей, і перші позикодавці стануть йому перешкоджати, не даючи йому грошей, то вести його на торг, продати «його» разом з майном, і в першу чергу віддати гроші чужому купцеві, а своїм — ті гроші, що залишаться, нехай вони розділять; якщо будуть князівські гроші, то князівські гроші віддати в першу чергу, а решту на розподіл; якщо хто стягував «вже» багато відсотків, то тому «свою частину боргу» не брати.

56. Якщо закуп втече. Якщо закуп втече від пана, то стає повним «холопом»; чи піде у пошуках